

**ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені К.Д.Ушинського**

На правах рукопису

**ЛЕЩИНСЬКИЙ
Олександр Петрович**

**СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТОК БАЗИСНОГО ЕТАПУ В
СИСТЕМАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ США І УКРАЇНИ**

13.00.01. - теорія та історія педагогіки

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Одеса - 1995

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Черкаській середній школі "Екологічний ліцей"

Науковий керівник - член-кореспондент АПНУ, доктор педагогічних наук, професор

Б о г у ш Алла Михайлівна

Офіційні опоненти: - доктор педагогічних наук, професор

С у щ е н к о Тетяна Іванівна,

- кандидат педагогічних наук, професор

К а в а л е р о в а Ніна Антонівна

Провідна організація - Уманський державний педагогічний інститут

Захист відбудеться 26 червня 1995 року о 10 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради К 05.08.03 для захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук при Південноукраїнському педагогічному університеті імені К.Д.Ушинського за адресою: 270020, м. Одеса, вул. Генуезька, 22.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці

Південноукраїнського педагогічного університету ім. К.Д.Ушинського.

ЛНБ ім. В. Стефаніка

АН України

Автореферат розіслано 26 травня 1995 року.

Вчений секретар

спеціалізованої ради *Колму* - Коломійченко О.Ф.

Загальна характеристика роботи

Актуальність дослідження визначається концептуальними положеннями докорінного реформування системи освіти в Україні, "виведенням її на рівень освіти розвинутих країн світу".¹

Стратегічні завдання розбудови національної системи вищої освіти визначені державною національною програмою. Серед них: розробка нових моделей різних рівнів вищої освіти; перехід до гнучкої, динамічної, ступінчатої системи підготовки спеціалістів; визначення напрямків базової вищої освіти і відповідних спеціальностей за кваліфікаційними рівнями з урахуванням вітчизняного та зарубіжного досвіду; досягнення якісно нового рівня мобільності та професійно-практичної підготовки фахівців в вищою освітою.

Реалізація поставлених завдань потребує досконалого вивчення та аналізу історії становлення і розвитку системи вищої освіти інших країн, науково-теоретичного переосмислення та критичного запозичення її кращих здобутків. З погляду спеціалістів, заслугоує на увагу багаторівнева система вищої освіти США, на основі якої здійснювалися реформи вищої освіти в Японії, Швеції та деяких інших країнах Європи. Кваліфікаційні рівні, які склалися в системі вищої освіти США, були рекомендовані ЮНЕСКО задля стандартизації вищої освіти на світовому рівні, як такі, що відповідають сучасним потребам практики.

Система вищої освіти США була предметом наукового дослідження багатьох вчених країн СНД (О.М.Алексюк, В.П.Беспалько, О.М.Боровиков, Б.Л.Вульфсон, Т.С.Георгієва,

¹ Державна національна програма "Освіта" (Україна XXI століття). - Освіта - № 44-46 - грудень, 1993 р. - с. 33

Л.М.Гончарова, Г.Д.Дмитрієва, О.П.Ков'язіна, Я.С.Колібабюк, Н.І.Крюкова, З.О.Малькова, М.Д.Никандров, Н.М.Павлова, Е.С.Панасенко, В.О.Параїл, Є.О.Подосєпова, Є.Г.Полупанова, Р.М.Роман, О.В.Сухомлинська, І.Г.Тараненко та ін.)

Разом с тим проведені дослідження не торкалися проблеми багаторівневої системи вищої освіти США, не були проаналізовані причини виникнення, етапи її становлення та внутрішня логіка існування різних типів навчальних закладів у рамках цієї системи.

Не знайшов висвітлення у вітчизняній науці, зокрема, базисний етап вищої освіти, не було здійснено зіставного аналізу систем вищої освіти США та України, який дозволив би накреслити науково обгрунтовані й оптимальні шляхи можливого використання американського досвіду в процесі реформи вищої освіти нашої країни. Все це і зумовило актуальність і вибір теми дослідження "Становлення і розвиток базисного етапу в системах вищої освіти США і України".

Об'єкт дослідження - теорія і практика систем вищої освіти США і України.

Предмет дослідження - процес розвитку і становлення базисного етапу в системі вищої освіти.

Мета дослідження - проаналізувати процес розвитку і становлення багаторівневої системи вищої освіти США, визначити можливі варіанти її запозичення в розбудові національної системи вищої освіти України.

Гіпотеза дослідження: темпи реформування національної системи вищої освіти можна значно прискорити, якщо вивчити, узагальнити, критично переосмислити і використати та доцільно

інтегрувати кращий вітчизняний та зарубіжний досвід розбудови вищої освіти.

Завдання дослідження:

1. Визначити і науково обґрунтувати сутність поняття "базисний етап вищої освіти".
2. Вивчити та проаналізувати історичний досвід розвитку і становлення системи вищої освіти країн Європи, США, України.
3. Розкрити специфіку базисного етапу вищої освіти США.
4. Визначити можливі шляхи використання американського досвіду розвитку базисного етапу вищої освіти в Україні.

Методологічними засадами дослідження виступили положення наукової теорії пізнання про діалектичний взаємозв'язок та взаеобумовленість явищ та необхідності їхнього вивчення в конкретно-історичних умовах; єдність загальнолюдського і національного, прогнозування і передбачення майбутнього; діалектика одиничного, часткового, загального, національного та інтернаціонального.

Концептуальними для нас в інтерпретації наукових даних і висновків виступили такі положення:

- розвиток теорії і практики національної вищої освіти як динамічної системи, в середині якої неминучі суперечності, затримки, видозміни, стрибки;
- аналіз педагогічних явищ у розвитку дотично принципів історизму, інтеграції, прогнозування;
- розбудова національної системи вищої освіти на засадах вивчення, зіставного аналізу, критичного переосмислення та використання історичного досвіду інших країн.

Методи дослідження. Задля розв'язання поставлених завдань використовувалися теоретичні та емпіричні методи дослідження, адекватні меті і завданням: хронологічний метод, який дозволив розглянути становлення і розвиток базисного етапу вищої освіти США та України; діахронний, який дав можливість вивчити етапи розвитку вищої освіти в різні історичні періоди як за кордоном, так і в нашій країні; історико-зіставний аналіз навчальної документації вузів, офіційних статистичних матеріалів США та України; спостереження за організацією роботи молодшого коледжу США; бесіди, інтерв'ю зі студентами, аспірантами, викладачами, адміністрацією коледжу.

Джерелознавча база дослідження. Джерелами дослідження виступили:

- матеріали досліджень вищої освіти США, які зберігаються в наукових бібліотеках США;
- дослідження американських спеціалістів з історії організації молодших коледжів (Едмунд Глизер, Джеймс Торнтон, Роберт Филдз, Едвард Харлендер та ін.);
- статистичні збірки з вищої освіти США, які були видані Чикагським університетом і департаментом освіти;
- навчальні плани, програми, каталоги американських коледжів і університетів;
- монографії відомих американських учених (Ернест Бойер, Джозеф Бен-Девід, Бернард Гиффорд, Кларк Керр, Ярослав Пелікан та ін.) з проблем історії та принципів організації системи вищої освіти США;
- архіви, документальні та навчально-методичні матеріали, які були зібрані автором безпосередньо в США впродовж дворічного

вивчення роботи Кінгсборо коледжу Нью-Йоркського міського університету;

- американські періодичні часописи з вищої освіти

("Американський Журнал Освіти", "Журнал Вищої Освіти", "Журнал Молодшого Коледжу").

Етапи дослідження. Дослідження проводилося в три етапи.

На першому етапі (1988 - 1989 рр) здійснювалася пошукова робота, визначалися і конкретизувалися об'єкт, предмет, завдання і методи дослідження, вивчалася філософська й педагогічна література (як вітчизняна, так і зарубіжна) з проблем вищої освіти США, Європи та України.

Другий етап (1990 - 1992 рр) дослідження здійснювався безпосередньо в США: вивчалися матеріали з історії та організації вищої освіти США; організація і навчально-виховна робота Кінгсборо коледжу Нью-Йоркського міського університету; офіційні документи, архівні та навчально-методичні матеріали, навчальні плани, програми, підручники, аудіо- та відеоматеріали; відвідувалися різні види аудиторних занять, екзамени, вступні тести, консультації, проводилося інтерв'ювання та бесіди з викладачами, студентами, адміністрацією коледжу.

На третьому етапі дослідження (1992 - 1994 рр.) зіставлялися, узагальнювалися і систематизувалися одержані дані, формулювалися і теоретично узагальнювалися висновки, розроблялися рекомендації.

Наукова новизна дослідження:

- здійснено науковий аналіз історії становлення і розвитку базисного етапу вищої освіти США;

- в науковий обіг введено значну кількість нових педагогічних термінів, фактів, теоретичних ідей, що базуються на аналізі вивчених нами історичних матеріалів (документальних, статистичних, архівних) як вітчизняних, так і зарубіжних;

- на основі зіставного аналізу базисного етапу вищої освіти США та інших європейських країн з урахуванням конкретно-історичних умов розвитку національної системи вищої освіти визначені можливі варіанти переходу до багаторівневої системи вищої освіти в Україні та умови організації навчального процесу на базисному етапі вищої освіти;

- розроблені принципи конструювання змісту навчального предмета на базисному етапі вищої освіти.

Теоретична значущість дослідження полягає в науково-теоретичному обґрунтуванні побудови базисного етапу національної вищої освіти на основі комплексного використання досягнень і традицій світової і національної педагогічної науки і практики; у визначенні тенденцій і шляхів розвитку базисного етапу вищої освіти в Україні, що мають прогностичну спрямованість і можуть слугувати основою для подальших наукових пошуків; у введенні в науково-педагогічний обіг нової термінології, фактів, понять.

Практична значущість дослідження полягає в розробці рекомендацій, які можуть сприяти ефективній організації базисного етапу вищої освіти в Україні; висновків і зразків навчальної документації, які можуть бути використані в масовій практиці роботи коледжів, у викладацькій, лекторській роботі, а також у процесі розробки концепції розбудови національної вищої освіти,

навчальної і методичної документації вузів, побудові й організації педагогічного процесу на базисному етапі вищої освіти.

Вірогідність дослідження обумовлюється опорою на значний масив досліджень з історії вищої освіти США, Європи, України, з історії і організації роботи молодшого коледжу; використанням статистичних даних з вищої освіти; вивченням організації і роботи молодшого коледжу США та вузів України.

Апробація дослідження здійснювалася шляхом виступів на наукових семінарах викладачів Черкаського інженерно-технологічного інституту (1993, 1995 рр.), наукових семінарах аспірантів і викладачів Південноукраїнського педагогічного університету (Одеса, 1994, 1995 рр.); в процесі читання лекцій викладачам і аспірантам Черкаського інженерно-технологічного інституту.

До захисту пропонуються такі основні положення:

- науково-теоретичне обґрунтування поняття "базисний етап вищої освіти" та його специфіки в побудові національної системи вищої освіти;
- теоретичні положення і висновки, що характеризують необхідність і доцільність базисного етапу вищої освіти - фундаменту наступних етапів освіти та практичної діяльності;
- наукове обґрунтування організації навчального процесу і навчальної документації на базисному етапі вищої освіти в Україні.

Структура і загальний зміст роботи

Дисертація складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаної літератури, який становить 150 назв.

В першому розділі - "Теоретичні передумови здійснення зіставного аналізу систем вищої освіти США і України"

розглядаються об'єктивні підстави зіставлення систем вищої освіти двох країн, вводяться параметри зіставного аналізу, піддаються аналізу джерела становлення систем вищої освіти США і України.

Об'єктивною підставою для проведення зіставного аналізу систем вищої освіти США і України є входження України в ринкову економіку і реформування існуючої системи вищої освіти.

Параметрами зіставлення виступили насамперед поняття, які функціонують в системі вищої освіти обох країн та тлумачення змісту яких не завжди збігається.

Під вищою освітою у вітчизняній педагогіці розуміють підготовку спеціалістів вищої кваліфікації для різних галузей економіки, науки, культури, медицини та освіти. Історично в системі вищої освіти України склалися такі типи вищої освіти: гуманітарна, природничо-наукова, педагогічна, медична, технічна та деякі інші. Відповідно до галузей вищої освіти сформувалися і основні типи вищих навчальних закладів: університети, педагогічні інститути, медичні інститути, політехнічні, індустріальні та галузеві інститути, вищі навчальні заклади мистецтва та культури.

Під вищою освітою в США розуміють систему підготовки спеціалістів як вищої, так і середньої кваліфікації, оскільки вони є складниками загальної системи вищої освіти.

Вища освіта обслуговує той рівень розподілу праці, який склався історично і є формою підготовки спеціалістів вищої кваліфікації. Саме тому в системах педагогічних понять США і України рівнозначно відображено, що майбутня професійна діяльність передбачає зміст і форми відповідної вищої освіти.

Під професією в Україні розуміють офіційно визнаний вид трудової діяльності, який вимагає відповідної підготовки і є

джерелом існування. В США під професією в широкому смислі розуміють усі види діяльності, які вимагають диплома вищої освіти.

Вища загальна освіта в США - це поняття, яким позначають неспеціалізовану вищу освіту, що здійснюється в межах програми "вільні мистецтва". Вона передбачає формування загальних знань, широкий інтелектуальний розвиток на відміну від професійних програм. Базовими предметами цієї ланки освіти виступають мови, література, філософія, історія. Навчання за цією програмою здійснюють коледжі вільних мистецтв.

Вища професійна освіта в США, як засвідчив аналіз, пов'язана з вузькою спеціалізацією, яку студенти здобувають у професійних школах, які функціонують як у рамках університетів, так і самостійними закладами.

В системі вищої освіти США широко використовується поняття професіоналізму, в якому інтегруються базова дисципліна, наукове дослідження, програма підготовки докторського ступеня. В системі вищої освіти України більш розповсюдженим є поняття спеціаліст і модель спеціаліста. Модель спеціаліста - це емпірично встановлені якості та ознаки, якими повинен оволодіти майбутній фахівець, зафіксовані в кваліфікаційних характеристиках, які приймаються як державний стандарт.

В дослідженні зіставляються різні моделі системи вищої освіти обох країн. Так, скажімо, в США - це здебільшого університетська система. Університет в Україні - це вищий навчальний заклад, який готує спеціалістів у певній галузі науки, а також педагогів для вищої, середньої спеціальної і

загальноосвітньої школи. В навчальному процесі поєднується навчальна й наукова робота.

У США університет - це багатопрофільний вищий навчальний заклад, який здійснює підготовку за різними галузями науки, техніки, економіки, культури, освіти, медицини. До складу університету входять диференційовані навчальні заклади різного рівня: молодший, старший коледжі, професійні школи, аспірантура (див. схему №1). Університет присвоює наукові ступені різного рівня: від молодшого спеціаліста до доктора наук.

Коледж у США - заклад вищої освіти, який дає загальну освіту й широку основу для подальшої спеціалізації. Водночас у коледжі є й вузькоорієнтовані професійні програми як на рівні молодшого спеціаліста, так і на рівні спеціаліста (бакалавра). Коледж США до останнього часу не мав аналога в системі освіти України.

Сучасні коледжі в Україні - це видозмінений технікум, який виконує додаткові функції підготовки молодших спеціалістів. Його своєрідність і відмінність полягає в підготовці спеціалістів різного рівня освіти за одним профілем.

Задля диференціації етапів вищої освіти ми вводимо в обіг поняття "базисний етап вищої освіти", під яким розуміємо початковий етап освіти (1 - 2 роки), що започатковує загальнокультурну базу подальшої освіти і здійснює (в разі необхідності) перший рівень спеціальної підготовки. Цей етап освіти здійснюється в США або молодшими коледжами, або ж така освіта набувається в структурних підрозділах університетів.

Одним із стрижневих документів вищої освіти є навчальний план, який у вітчизняній педагогіці розглядається, як нормативний

перелік обов'язкових предметів, їхній розподіл за роками навчання, тижневий і річний час (кількість годин), який відводиться на кожний з них.

У педагогічному обігу США функціонує поняття "куррикулум", яке не є тотожним сутності вітчизняного розуміння навчального плану. Куррикулум містить вимоги до завершеної освіти - перелік предметів, які вивчають студенти, із зазначенням обов'язкового тижневого аудиторного навантаження, яке позначається заліковими одиницями - кредитами. Цей документ менш регламентований, ніж навчальний план, він слугує основою складання семестрових індивідуальних навчальних планів для кожного студента. Зауважимо, що в США переважно відсутнє нормування навчального процесу в межах курсів.

В дисертації подано історичний огляд джерел становлення структур вищої освіти в Україні й США. Виявлено спільне джерело становлення системи вищої освіти в обох країнах - європейська система, що склалася після реформи XIX століття і передбачала однорівневу вищу професійну освіту. Саме вона була запозичена в XIX столітті в Україні.

Університетська система Європи після реформ XIX століття створювалася здебільшого за моделлю німецького університету. За цією моделлю професійна освіта вищого рівня мала ґрунтуватися на спеціалізованій науці і пов'язуватися з науковим дослідженням. В основу формування спеціалізацій німецьких університетів було покладено відповідність професійних галузей науковим. При цьому на старших курсах професійна підготовка проводилася на основі участі студентів у науковому дослідженні у відповідній галузі. Принцип формування професійних спеціалізацій за відповідними

академічними науковими галузями виявився досить обмеженим і німецькі університети зосередилися на професійній підготовці дослідників, вони чинили опір відкриттю таких практичних спеціалізацій як технологія, бізнес і сільське господарство. Обмеженість спеціальностей, які студенти могли набуті в університеті, сприяло появі в Європі, а потім і в Україні, спеціальних закладів вищої освіти - інститутів.

У США, на відміну від України, загальна вища освіта була історично першим типом освіти, яка здобувалася в коледжах вільних мистецтв. Яка бачимо, реформування освіти в США на зразок німецької моделі дозволило зберегти загальну вищу освіту як стрижневий елемент системи, що було втрачено і в Європі, і в Україні.

Зазначимо, що реформа вищої освіти США відбувалася поступово: спочатку - дворівнева система, із загальноосвітнім етапом; надалі - триврівнева з базовою ланкою - молодшого коледжу, як підготовчого навчального закладу; поступово молодші коледжі (перші два курси університету за Вільямом Харпером) переросли в самостійні навчальні заклади підготовки спеціалістів середньої ланки за загальноосвітніми програмами єдиної системи вищої освіти.

В Україні натомість система середньої спеціальної освіти розвивалася ізольовано від системи вищої освіти.

Як засвідчили історико-архівні матеріали, в США чотирирічні коледжі вільних мистецтв частково збереглися, частково перетворилися в старші коледжі. Так поступово склався другий базисний етап вищої освіти - широкопрофільний спеціальний етап (бакалаврат).

У дисертації засвідчено, що багаторівнева система вищої освіти США є максимально пристосованою до ринкової економіки. Завдяки розмаїттю горизонтальних та вертикальних зв'язків у підготовці спеціалістів, їй притаманна неабияка гнучкість у саморегуляції та пристосованості до потреб ринку.

Логіка внутрішнього розвитку системи вищої освіти в Україні, як засвідчив аналіз, також виявила тенденцію до багаторівневості. Так, з розвитком наукових досліджень у середині інститутів виник новий якісно вищий рівень підготовки наукових кадрів - аспірантура. Натомість кількість спеціальностей зменшувалася і таким чином виявилася тенденція до широкопрофільності.

Зауважимо, що саме нечіткість виділення базисного етапу освіти в нашій країні ускладнює вертикальні й горизонтальні зв'язки між різними закладами освіти й на цьому ґрунті інтеграцію систем вищої і середньої спеціальної освіти.

Новий етап ринкових відносин, у які вступає Україна, нам вбачається, потребує реформування вищої освіти на основі інтеграції її середньої та вищої ланок. По цьому створення багаторівневої системи національної вищої освіти, з нашого погляду, повинно інтегрувати в собі найкращі надбання вітчизняної системи освіти, яка склалася в Україні, та критично переосмислені доробки американського досвіду.

У дисертації зроблено спробу накреслити авторське бачення розбудови багаторівневої системи вищої освіти в нашій країні. Нам вбачається необхідність виділення двох базисних етапів у системі вищої освіти. Це насамперед загальноосвітній етап, який здійснював би вступ до вищої освіти на терені узгодження та

інтеграції програм підготовки спеціалістів середньої та вищої ланок шляхом розробок єдиних наскрізних навчальних планів.

Другим базисним етапом вищої освіти, з нашого погляду, може виступити широкопрофільна спеціалізація. Її сутність полягає в мінімальній концентрації спеціальностей, які б слугували основою для подальшої вузької спеціалізації і складанні відповідних навчальних планів.

Отже, узгодженість загальноосвітніх, широкопрофільних і спеціальних навчальних планів дозволить створити в системі вищої освіти України численні як вертикальні, так і горизонтальні зв'язки між нині чинними навчальними закладами і забезпечити гнучку систему освіти за ринкових умов.

Другий розділ - "Базисний етап вищої освіти США і України" присвячено зіставному аналізу конкретних аспектів організації базисного етапу вищої освіти. Джерелознавчою базою цього розділу були документальні, архівні та наукові матеріали, які зібрані автором упродовж дворічного перебування в Кінгсборо коледжі Нью-Йоркського міського університету.

Вибір саме цього типу навчального закладу як моделі для вивчення та зіставлення обумовлений декількома обставинами.

Насамперед - це молодший коледж, який був спеціально створений для реалізації першого базисного етапу вищої освіти США.

Крім того, Кінгсборо коледж входить до унікальної системи одного з найбільших у США університетів - Нью-Йоркського міського університету, де найбільш повно й виразно реалізуються функції молодшого коледжу як базисного етапу вищої освіти.

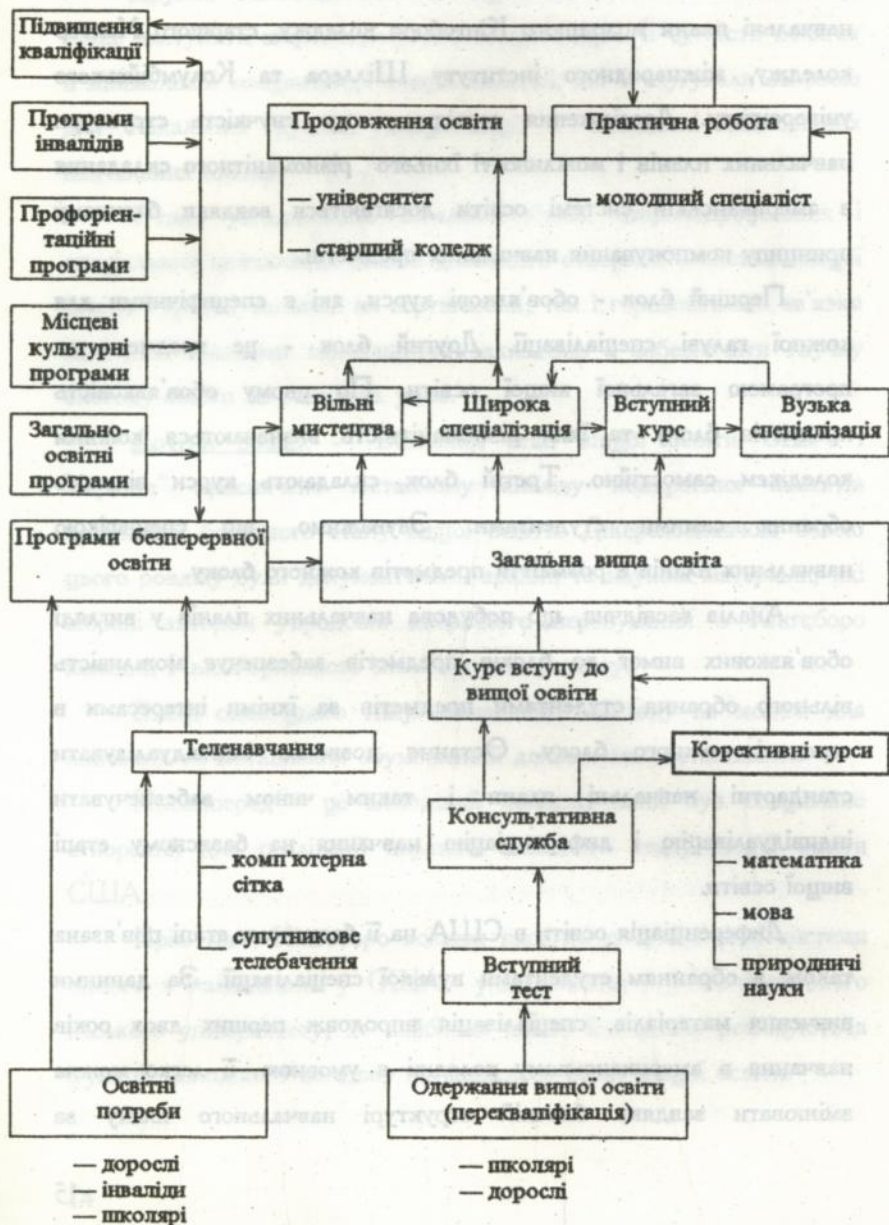
Оскільки, як вже зазначалося, базисність освіти реалізується передусім своєрідним складанням навчальних планів, у дисертації подано їхній докладний зіставний аналіз. Піддавалися аналізу навчальні плани молодшого Кінгсборо коледжу, старшого Хантер коледжу, міжнародного інституту Шіллера та Колумбійського університету. Дослідження засвідчило, що гнучкість структури навчальних планів і можливості їхнього різноманітного складання в американській системі освіти досягаються завдяки блочному принципу компоновання навчальних предметів.

Перший блок - обов'язкові курси, які є специфічними для кожної галузі спеціалізації. Другий блок - це предмети за програмою загальної вищої освіти. По цьому обов'язковість предметів блоку та їхня різноманітність визначаються кожним коледжем самостійно. Третій блок складають курси вільного обрання самими студентами. Зауважимо, що специфікою навчальних планів є розмаїття предметів кожного блоку.

Аналіз засвідчив, що побудова навчальних планів у вигляді обов'язкових вимог до блоків предметів забезпечує можливість вільного обрання студентами предметів за їхніми інтересами в середині кожного блоку. Останнє дозволяє індивідуалізувати стандартні навчальні плани і таким чином забезпечувати індивідуалізацію і диференціацію навчання на базисному етапі вищої освіти.

Диференціація освіти в США на її базисному етапі пов'язана також з обранням студентами вузької спеціалізації. За даними вивчення матеріалів, спеціалізація впродовж перших двох років навчання в американському коледжі є умовною, її легко можна змінювати завдяки блочній структурі навчального плану за

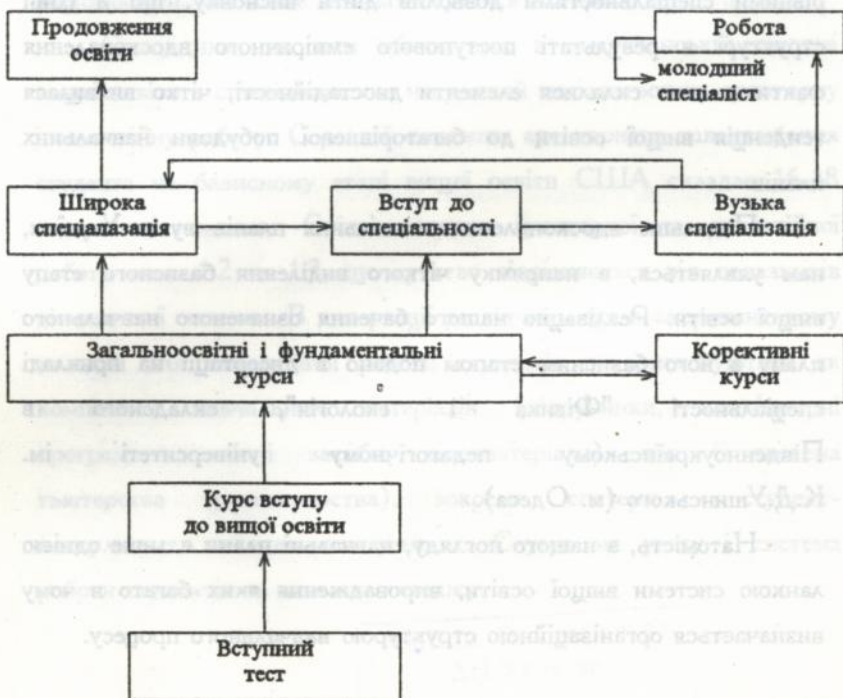
Модель молодшого коледжу США

Перехідна модель системи вищої освіти України

(Б) Базисний загальноосвітній етап

принципом "дерева" - від вузької до більш широкої спеціалізації. Зауважимо, що саме цей принцип є провідним у інтеграції середньої і вищої ланки освіти в рамках молодшого коледжу.

Заслуговує на увагу, як нам вбачається, і другий принцип - циклічного розподілу в навчальних планах фундаментальних і спеціальних дисциплін між різними етапами вищої освіти.

Здійснений в дисертації докладний аналіз навчальних планів різних навчальних закладів США дозволив дійти висновку, що в американській системі вищої освіти базисний етап "присутній" в двох аспектах: у спеціальних навчальних закладах (молодших коледжах); в структурі навчальних планів старших коледжів і університетів.

Докладний аналіз навчальних планів педвузів України за різними спеціальностями дозволив дійти висновку, що в їхній структурі в результаті поступового емпіричного вдосконалення фактично вже склалися елементи двостадійності, чітко виявилася тенденція вищої освіти до багаторівневої побудови навчальних планів.

Подальше вдосконалення навчальних планів вузів України, нам уявляється, в напрямку чіткого виділення базисного етапу вищої освіти. Реалізацію нашого бачення означеного навчального плану з його базисним етапом подано в дисертації на прикладі спеціальності "Фізика і екологія", складеного в Південноукраїнському педагогічному університеті ім. К.Д.Ушинського (м. Одеса).

Натомість, з нашого погляду, навчальні плани є лише однією ланкою системи вищої освіти, впровадження яких багато в чому визначається організаційною структурою навчального процесу.

У дисертації подано аналіз організаційної структури навчального процесу Кінгсборо коледжу. Організація навчального процесу в коледжі будується за принципом компоновання розкладу на комп'ютерній основі, в якому студентам пропонується задовго до початку семестру декілька навчальних груп, у яких один і той же предмет читається в різний час. Це дає можливість кожному студенту складати для себе індивідуальний розклад дотично індивідуального плану, інтересів, викладача, особистих обставин. Як бачимо, в американській системі зникає поняття "курсу", як лінійної системи побудови навчального плану і навчального процесу, як це притаманне сьогодні більшості вузів України. Така гнучка структура навчального плану та розкладу, з нашого погляду, є суттєвим важелем індивідуалізації та гуманітаризації вищої освіти, яка лише започатковується в Україні.

Своєрідним, як нам вбачається, в американській системі вищої освіти є співвідношення часу, який виділяється на аудиторну і самостійну роботу. Середній показник аудиторного навантаження студента на базисному етапі вищої освіти США складає 16-18 годин на тиждень. Співвідношення аудиторної та самостійної роботи таке: 1:2 чи 1:3, що суттєво відрізняється від показників вітчизняної системи. В дисертації засвідчено, що в американському коледжі для самостійної роботи студентів використовуються як комплекси навчальних матеріалів (підручники, комп'ютерні програми, технічні засоби, відеоматеріали), так і система тьюторства (репетиторства), зокрема, системи - студент-консультант, викладач-консультант. Слугує на увагу і система роботи студентів за межами коледжу.

Аналіз роботи молодшого коледжу в США дозволив нам групувати завдання американської системи вищої освіти, які розв'язуються на її базисному етапі. Серед них, загальноосвітні, компенсаторні (компенсація недоліків середньої освіти), введення в систему вищої освіти, профорієнтаційні, введення в професійну галузь (вступні спеціальні курси). Саме ці завдання можуть становити певний інтерес у процесі побудови базисного етапу вітчизняної системи вищої освіти.

Базисний етап вищої освіти передбачає і специфічне конструювання змісту навчальних предметів. У процесі конструювання змісту навчальних предметів, з нашого погляду, потрібно враховувати такі обставини, як взаємозв'язок фундаментальної підготовки зі спеціальною; спеціальної з професійною діяльністю; та як ці зв'язки здійснюються на різних етапах вищої освіти.

У дисертації подано аналіз різних підходів до конструювання навчальних предметів на прикладі курсу математики середньої школи і курсу фізики вищої школи. Аналіз засвідчив, що вони побудовані на дедуктивній системі, за якою принцип науковості реалізується як відповідність логічної системи науки логіці навчального предмета.

Здійснений в дисертації аналіз міжнародного досвіду конструювання змісту середньої математичної освіти, засвідчив перевагу іншої інтерпретації принципу науковості - несуперечності сучасним науковим уявленням. Отже, провідним у конструюванні навчального предмета повинна бути відповідність його змісту етапу розвитку суб'єктів навчально-виховного процесу і функціям системи освіти.

У дисертації подано авторське бачення підходів до конструювання навчального предмета на базисному етапі вищої освіти. По-перше, повинні добиратися фундаментальні наукові поняття, які пов'язані з практикою і водночас з тенденціями розвитку наукового знання; по-друге, в розробці змісту предмета передбачається етапність формування наукових понять, а логіка внутрішньопредметних зв'язків визначається психолого-педагогічними вимогами до процесу формування наукових понять, а не задається дедуктивною логікою певної галузі наукового знання; по-третє, провідним принципом формування змісту навчального предмета на базисному етапі вищої освіти повинен виступити принцип локальної, а не глобальної систематизації матеріалу. З нашого погляду, саме ці принципи конструювання змісту навчального предмета відповідають концепції гуманітаризації освіти, в основу якої закладена логіка розвитку студента, а не логіка системи понять данної науки.

Зіставний аналіз систем вищої освіти США і України дозволив нам окреслити деякі загальні тенденції їхнього розвитку для обох країн.

- Поступове збільшення функцій, які виконують як окремі підструктури, так і система вищої освіти загалом.
- Підвищення питомої ваги загальної освіти і фундаментальності спеціальної освіти в навчальних планах.
- Спостерігається тенденція до індивідуалізації вищої освіти.
- Відбувається поступовий перехід від розгалудження окремих закладів вищої освіти до їхньої інтеграції в єдину систему, яка об'єднує всі її підструктури.

Означеним тенденціям змін у системах вищої освіти США і України відповідає, як нам вбачається, один із можливих варіантів запропонованої нами моделі перехідного етапу реформи вищої освіти в Україні (див. схему №2).

З нашого погляду, початковим етапом багаторівневої системи вищої освіти в Україні повинен виступити загальноосвітній базисний етап вищої освіти, який передбачає створення уніфікованих навчальних планів загальної вищої освіти з урахуванням і адаптацією американського досвіду та загальноосвітніх елементів з навчальних планів технікумів, училищ, коледжів та вузів України.

На другому етапі загальні навчальні плани повинні виступити ґрунтом для створення семестрових навчальних планів студентів з подальшим удосконаленням навчального плану загальної вищої освіти як саморегулюючої системи. Такий підхід, з нашого погляду, дозволить диференціювати навчання вже на базисному етапі вищої освіти, розв'язати комплексно загальноосвітні, професійні та вузькоспеціальні завдання.

Значущість базисного етапу вищої освіти у вузах України, зростає в зв'язку з побудовою безперервної системи освіти, яка передбачена державною національною програмою. Базисний етап, з нашого погляду, виступить сполучною ланкою, яка дозволить інтегрувати середні спеціальні та вищі навчальні заклади, які існують сьогодні в Україні і мають чимало позитивного досвіду, в єдину систему освіти і підвищення кваліфікації.

Виділення базисного етапу вищої освіти у вузах України, започаткує формування більш ефективної багаторівневої системи відбору студентів на ранніх її етапах. Це дозволить зберегти

талановитих, але недостатньо підготовлених до вступу у вуз, студентів. Базисний етап вищої освіти в Україні дозволить компенсувати недоліки загальної середньої освіти, кваліфіковано відібрати здібних студентів для продовження навчання на наступних етапах.

Крім того, поєднання базисного етапу зі спеціальною підготовкою дозволить студентам одержати закінчену освіту, припинити навчання на певному рівні, а в разі необхідності (чи бажання) знову повернутися до навчання на наступному, вищому рівні.

На проміжному етапі вже сьогодні в інститутах і університетах України можна, як нам вбачається, запровадити такі риси організації базисного етапу.

Кафедрам доцільно розробити кожний курс за своїм профілем у декількох варіантах, з урахуванням можливих орієнтацій курсу: а) загальноосвітня - для вибору студентами будь-яких спеціалізацій; б) фундаментальна - для закладання загальнонаукових основ професії; в) загальноспеціальна - широка основа майбутніх вузьких спеціалізацій; г) спеціальна за трьома рівнями: молодшого спеціаліста, бакалавра, магістра; д) корективна - усунення недоліків середньої освіти.

Вже сьогодні можна запровадити систему вступних курсів як у загальну систему вищої освіти, так і в конкретну професійну галузь. Вступний курс у системі вищої освіти повинен розкрити студенту структуру самої системи, спосіб руху в ній, дати правову інформацію і озброїти першими навичками самостійної роботи. Вступні професійні курси повинні давати інформацію щодо даної професії з урахуванням конкретних регіональних особливостей

роботи, перспектив, матеріального і юридичного статусу. Такі вступні курси доцільно розробляти за двома рівнями: молодшого спеціаліста і бакалавра.

У розробці кожної навчальної дисципліни в її структурі треба передбачити вступну анотацію, яка містила б понятійну схему, визначення основних понять і схему вивчення данного предмету.

З нашого погляду, слугує на увагу й американська система планування навантаження студентів аудиторною і самостійною роботою в залікових одиницях, які визначають тижневе навантаження студента в годинах чи умовних одиницях з кожного предмета. Водночас може бути використана система оцінки роботи студента за кумулятивним індексом, коли підраховується середній бал, який одержав студент, на кожну залікову одиницю.

Вважаємо за можливе використати систему навчання студент-консультант, викладач-консультант, в процесі якої більше уваги надається керуванню самостійною роботою студентів з боку викладачів і старших студентів.

У висновках дисертації подано такі основні результати дослідження.

1. Здійснений у дисертації зіставний аналіз історичних етапів розвитку систем вищої освіти США і України дозволив сформулювати концепцію базисного етапу вищої освіти, як однієї з ключових ланок системи освіти.

2. У дисертації накреслено тенденцію і подано можливий варіант переходу вищої освіти України до багаторівневої системи, визначені основні етапи такого переходу: виділення базисного

загальноосвітнього етапу та базисного широкопрофільного етапу в структурі системи вищої освіти України.

3. Зіставний аналіз навчальних планів базисного етапу вищої освіти США і України засвідчив, що максимальна гнучкість навчальних планів та можливість індивідуалізації забезпечується блочним принципом компонування їхньої структури і створенням "дерева" спеціалізацій, яке дозволить поєднати програми загальної і спеціальної освіти.

4. Аналіз досвіду США щодо організації навчального процесу на базисному етапі вищої освіти засвідчив, що блочному принципу компонування навчального плану повинен відповідати "груповий", а не "курсний" принцип складання розкладу, що забезпечує максимальну індивідуалізацію навчального процесу.

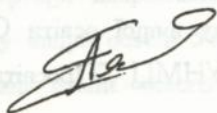
5. Аналіз міжнародного досвіду конструювання змісту навчальних предметів на різних рівнях системи освіти засвідчив, що зміст навчального предмету не є простим відзеркаленням логіки наукової дисципліни, а являє собою складне відображення змісту науки, яке визначається функцією навчального предмету в системі освіти і залежить від її рівня.

Перспективу подальшого дослідження ми вбачаємо у вивченні історичного досвіду реформування освіти в інших зарубіжних країнах та розробці теоретичних засад побудови змісту навчального предмета на всіх етапах вищої освіти.

Основні положення та ідеї дисертації відображено в таких публікаціях автора:

1. Порівняльний аналіз розвитку вищої освіти США і України (російською мовою) - Черкаси: УНМЦ "Просвіта", 1994. - 136с.

2. Базисний етап у системі вищої освіти США (російською мовою). - Черкаси: УНМЦ "Просвіта", 1994. - 50 с.
3. Гуманітаризація освіти і базисний етап вищої освіти. // Тези міжвузівського наукового семінару. - Черкаси, 1995. - с. 2-9.
4. Деякі шляхи впровадження американського досвіду організації базисного етапу вищої освіти в Україні. // Тези міжвузівського наукового семінару. - Черкаси, 1995. - с. 10-11.
5. Базисний етап у системах вищої освіти США і України. - Київ - газета "Освіта", 1 др. ар. (прийнято до друку).

Leshchinsky A.P. "Formation and development of the Base stage in Higher Education Systems of the USA and the Ukraine". The dissertation is a manuscript submitted to acquire the degree of candidate of Pedagogical Sciences, speciality 13.00.01 - the theory and the history of pedagogics. The defence of the dissertation will take place during the meeting of the Board of South-Ukrainien Pedagogical University, Odessa, in 1995. The comparative analysis of historical development of Higher Education Systems of the USA and the Ukraine has led to the formulation of concept of the Base Stage in Higher Education as one of the key stages in the system. It has been proposed the possible variant of transfer the Higher Education System of the Ukraine to the multilevel system.

Лещинский А.П. "Становление и развитие базисного этапа в системах высшего образования США и Украины". Диссертация является рукописью, представленной на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.01 - теория и история педагогики. Защита состоится в специализированном ученом совете при Южноукраинском педагогическом университете, г. Одесса, в 1995 году. Осуществленный в диссертации сравнительный анализ исторических этапов развития систем высшего образования США и Украины позволил сформулировать концепцию базисного этапа высшего образования как одного из ключевых звеньев системы образования. Предложен возможный вариант перехода системы высшего образования Украины к многоуровневой системе и определены этапы такого перехода.

Ключові слова: вища освіта США, рівнева система.

448372

AB 32.469